

razňuje, že za ideami sa skrývajú ľudské neideové záujmy. Medzi bojom ideí a záujmov v dejinách ide vraj len o boj skrytých záujmov s otvorenými. Tak idea spravodlivosti je len záujmom tých, čo trpia bezprávie. To je historicko-materialistický výklad.

Feuerbach nebol historický materialista, hoci dal podnet ku vzniku historického materializmu. Podľa neho človek sa odráža vo svojom bohu, aký je človek, taký je jeho boh. Marx tohto človeka uzemnil, zasadil ho do konkrétnych hospodársko-sociálnych vzťahov určitej spoločnosti a skonštatoval, že sa odráža nielen vo svojom bohu, ale vo všetkých svojich duchovných výtvoroch, v celej svojej nadstavbe. Aká základňa, taká nadstavba.

Taký je prierez Feuerbachovým materializmom. Miesto nám tu nedovoľuje analyzovať ho ešte podrobnejšie, takže viaceré jeho momenty sme vynechali. Myslíme však, že sa nám podarilo zachytiť jeho charakteristické črty.

ZÁZNAM DISKUSIE K PREDNÁŠKE T. MÜNZA

Dňa 26. marca 1970 usporiadala Slovenská filozofická spoločnosť prednášku Teodora Münza na tému *Feuerbachov materializmus*. Po prednáške nasledovala vedecká rozprava.

Diskusiu otvoril A. Hlávka; nadviazal na tie časti prednášky, ktoré sa týkali Feuerbachovho vzťahu k Heglovej dialektike a k dialektike všeobecne, na interpretáciu Feuerbachovho názoru, že v prírode niet dialektiky, hoci ňou hýbu protiklady: tie však nepôsobia súčasne, ale len po sebe. Podľa A. Hlávka Feuerbach porušuje princíp postupnosti protikladov, resp. princíp ich existencie vedľa seba; nevychádza z jedného a z toho všetko nevysvetľuje, ale toto jedno rozdeľuje na dve protikladné súčasti a z ich vzájomného vzťahu sa snaží vysvetliť možnosti vzniku novej kvality (napr. myslenia).

Otázka Feuerbachovho prístupu k dialektike bola jedným z dvoch hlavných problémov, ktorými sa väčšina diskutujúcich zaoberala. T. Münz k problému dialektiky u Feuerbacha poznamenal, že človek je podľa Feuerbacha dvojitosťou v jednote; u Feuerbacha teda ide — podľa T. Münza — o akési „tiché vyznávanie“ dialektiky.

E. Filová vyslovila názor, že Marx považoval Feuerbachovu filozofiu aj za materialistickú aj za dialektickú. To, že K. Marx nezanechal nijaké práce, v ktorých by sa priamo zaoberal problémom dialektiky, súviselo so zameraním Marxovej filozofie; Marx chápal v Heglovom duchu dialektiku ako dialektiku životného procesu ľudí. Ide o sprostredkovanie ľudskej skutočnosti. Keďže životný proces je menlivý, Marx odmietal vtlačiť dialektiku tohto životného procesu do určitých poučiek; každá snaha vytvorí dialektiku s veľkým D ako súhrn určitých čít, znakov, zákonitostí atď. hrozí vytvorí novú metafyziku.

K tomuto názoru sa vyjadril A. Hlávka, ktorý tvrdil, že každý systém vtesnáva skutočnosť do tém, avšak bez systému ju nemožno chápať. Okrem toho E. Filová zdôraznila, že Feuerbachovo stanovisko je kritické a stojí na pozíciách konkrétneho. Feuerbach — podľa E. Filovej — prekonal Heglovo stanovisko v oveľa väčšej miere, než sa to doteraz priznávalo; z týchto dôvodov možno podľa E. Filovej považovať Feuerbacha v určitom zmysle za medzičlánok medzi Heglom a Marxom.

J. Cibulka zastával v tejto súvislosti opačný názor, totiž, že Feuerbachovo chápanie človeka bolo abstraktné; takisto Feuerbachovo hľadisko postupnosti protikladov je zjednodušujúce. Preto podľa J. Cibulku nie je pravda, že by Feuerbachovo myslenie obohatovalo a prekonávalo Heglovu dialektiku.

Ďalší diskutujúci, ktorí sa vyjadrovali k problému Feuerbachovho intepretovania dialektiky (E. Illeková, M. Suchý, E. Filová), snažili sa súčasne formulovať niektoré stránky vlastného marxistického postoja k tomuto problému; zhodli sa v názore, že pokus vytvoriť v marxistickej filozofii tradičnú ontológiu, akúsi „metafyziku hmoty“, nemá budúcnosť.

V. Seiler upozornil na druhú významnú oblasť otázok, ktoré súvisia s našim vzťahom k Ludwigovi Feuerbachovi: podľa jeho názoru totiž hlavný Feuerbachov význam pre marxizmus spočíva v podnetoch, ktoré Feuerbachove myšlienky znamenajú pre marxistickú antropológiu.

F. Chorvát vyzdvihol prednášateľovo úsilie sprístupniť Feuerbachov filozofický odkaz a interpretovať ho zasväteným spôsobom. Súčasne však vystúpil proti hodnoteniu Feuerbachovho „obratu od lásky“ v tom zmysle, ako ho vysvetľoval T. Münz. Feuerbachova egoizácia pohľadu na medziľudské vzťahy bola podľa F. Chorváta stratou špecifického pohľadu na človeka a na spoločnosť. T. Münz odpovedal, že pre Feuerbacha pri tomto obrate láska nie je altruistický, ale egoistický prejav; Feuerbach ju prijíma, ale neospevuje. Egoistická láska je podľa Feuerbacha predpokladom každej inej lásky. K názoru, že pejoratívne chápanie egoizmu u Feuerbacha je chybné, sa pripojil aj M. Kusý. Podľa neho vo Feuerbachovom chápaní ide o sebalásku ako nevyhnutný predpoklad lásky k inému človeku.

B. Kvasnička vo svojom diskusnom príspevku poukázal na aktuálnosť Feuerbachovho chápania človeka vzhľadom na marxistickú filozofiu na jednej strane a vzhľadom na kritiku modernej teológie na druhej strane, pretože aj v týchto oblastiach prebieha určitý návrat k človeku a Feuerbachova psychológia človeka znamenala v tomto smere výrazný obrat. B. Kvasnička hovoril potom o ďalších analógiách medzi modernými teologickými smermi a Feuerbachovou filozofiou a rozvinul názor, že aj Feuerbachova korektúra altruizmu egoizmom obsahuje silný kresťanský motív.

Ďalší diskutujúci hovorili o postavení Ludwiga Feuerbacha v nemeckej filozofii a v rámci rozpravy bola nastolená otázka, či Feuerbach, vzhľadom na to, že nezaložil nijakú školu, nie je iba enfant terrible nemeckej filozofie (M. Kusý). Autor úvodného referátu došiel k záveru, že Feuerbach síce nezaložil nijakú školu, mal však niekoľko horlivých prívržencov, najmä z radov biologicky orientovaných filozofov (napr. Jacob Moleschott), značne vplýval aj na Karla Marxa; T. Münz ďalej doplnil, že v mnohom čerpal z Feuerbacha aj dánsky mysliteľ Sören Kierkegaard a napokon niektoré podnety prevzali od Feuerbacha existencialisti.

V rámci diskusie vyslovili viacerí zúčastnení názor, že je veľmi užitočné a potrebné skúmať filozofické náhľady Ludwiga Feuerbacha, pretože ide o mysliteľa, ktorého filozofia sa stala jedným zo zdrojov marxizmu.

D. H.